

Sociale Wetenschappen (38-2)

1995: 1-22

DE INVLOED VAN MATERIËLE EN CULTURELE HULPBRONNEN OP HET BEREIKTE OPLEIDINGSNIVEAU: EEN REPLICATIE EN UITBREIDING

T.J. Niehof en H.B.G. Ganzeboom*

Summary

The influence of material and cultural resources on educational attainment: a replication and extension

In this article we address three questions about educational attainment, derived from cultural reproduction theory, as formulated by P.M. de Graaf and DiMaggio. We investigate (A) whether the effects of cultural resources on educational attainment are higher than those of material resources, (B) whether there are downward trends in the effects of material resources and upward trends in the effects of cultural resources, and (C) whether these effects are different between men and women. Our data are from the 1992/93 Netherlands Family Survey (N=1653). We find that the effects of cultural and material resources on educational attainment are not different in size and can only partly explain the effects of the background characteristics of the parents. Neither the effects of material resources, nor those of cultural resources show significant trends across cohorts. Finally, for women the effects of material and cultural resources are the same as for men.

1 Inleiding

In de sociologie is sinds de jaren '50 veel onderzoek verricht naar de intergenerationale overdracht van ongelijkheid. Een van centrale vragen in deze onderzoekstraditie is in welke mate en langs welke weg de sociale herkomst van invloed is op het bereikte opleidingsniveau. De klassieke theorie over deze invloed is de **moderniseringstheorie**. Deze stelt dat in moderne, geïndustrialiseerde samenlevingen een verschuiving plaatsvindt van 'ascription' naar 'achievement' (Kerr et al, 1960; Blau & Duncan, 1967). Ouders zijn volgens deze theorie in traditionele omstandigheden het beste in staat de loopbanen van hun kinderen te bevorderen via financiële hulp en voorspraak. Omdat financiële drempels in het onderwijssysteem praktisch zijn

* Jacques Niehof (1964) is assistent in opleiding (AIO) bij de Vakgroep Sociologie van de Katholieke Universiteit Nijmegen (KUN) en bij het Interuniversitair Centrum voor Sociaal Wetenschappelijke Theorieontwikkeling en Methodologie (ICS). Harry Ganzeboom (1953) is hoogleraar bij de Vakgroep Sociologie van de Universiteit Utrecht (UU).

verdwenen zal, volgens de moderniseringstheorie, de invloed van gezinsachtergrond op schoolsucces in moderne samenlevingen verdwijnen. Individuele talenten worden meer en meer doorslaggevend voor iemands schoolsucces.

Volgens de concurrerende **culturele reproductietheorie** (Bourdieu & Passeron, 1964, 1970; Bourdieu, 1979) is de westerse samenleving echter nog steeds een standenmaatschappij, zij het dat de basis van de sociale ongelijkheid is veranderd. Geld en materiële hulpbronnen waren de machtsmiddelen bij uitstek in traditionele samenlevingen, culturele hulpbronnen zijn dat in moderne welvarende samenlevingen. Om zich te kunnen blijven onderscheiden van lagere statusgroepen, vonden hogere statusgroepen deelname aan en kennis van cultuur als nieuw middel ter onderscheiding ('**distinction**'). De culturele reproductietheorie veronderstelt dat ongelijke onderwijskansen voor kinderen met verschillende sociale achtergronden in toenemende mate herleid kunnen worden tot verschillen in culturele hulpbronnen. De culturele reproductietheorie doet een afnemend effect van de materiële hulpbronnen en een groeiend effect van de culturele hulpbronnen verwachten.

Culturele hulpbronnen bestaan onder andere uit bekendheid met de 'legitieme' cultuur, hetgeen zich uit door het hebben van een 'goede' smaak, welgemanierdheid, kennis van kunst en literatuur en een bepaald cognitief ontwikkelingsniveau dat nodig is om complexe culturele informatie te verwerken (Ganzeboom, 1984). Dit type hulpbronnen wordt in eerste aanleg vanuit het ouderlijk milieu opgedaan (De Jager, 1967; Ranshuysen & Ganzeboom, 1993) en de schoolcultuur sluit daarop aan. Kinderen die van huis uit veel culturele hulpbronnen meekrijgen hebben op school een voorsprong ten opzichte van kinderen met weinig of andersoortige culturele hulpbronnen.

Hoewel de claims over de overheersende en gegroeide betekenis van culturele hulpbronnen zeker niet eenduidig door onderzoeksuitslagen ondersteund worden (Robinson & Garnier, 1985; De Graaf, 1987; Lamont & Lareau, 1988; Ganzeboom, De Graaf & Robert, 1990), kan voor de redenering goed een nadere argumentatie gegeven worden. Culturele hulpbronnen zijn in tegenstelling tot materiële hulpbronnen positionele goederen waarvan niet de absolute hoeveelheid, maar de relatieve hoeveelheid de waarde bepaalt. Alle cultuurspreidingsmaatregelen ten spijt is er geen grotere spreiding van culturele hulpbronnen over statusgroepen -zoals afgemeten aan kunstparticipatie- dan enige decennia geleden, integendeel (Knulst, 1989). De toegenomen invloed van culturele hulpbronnen zou daarnaast (ook) in verband kunnen staan met veranderingen binnen het onderwijs. In toenemende mate wordt daarin een beroep gedaan op kwaliteiten waarin van huis meegebrachte culturele hulpbronnen voordelen opleveren. Naast spellingslessen en hoofdrekenen zijn het klasgesprek, creatieve expressie en de sociale omgang tussen leerlingen bepalend geworden voor hoe leerlingen 'het op school doen'. Het eenduidige rapportcijfer is vervangen door een verbaal evaluatieverslag. Het onderwijs isoleert de leerlingen niet langer van het ouderlijk gezin, maar stimuleert juist de participatie van ouders in het schoolgebeuren. Men kan deze ontwikkelingen -enigszins zwartgallig- zo interpreteren dat de gangbare gedragscodes van de

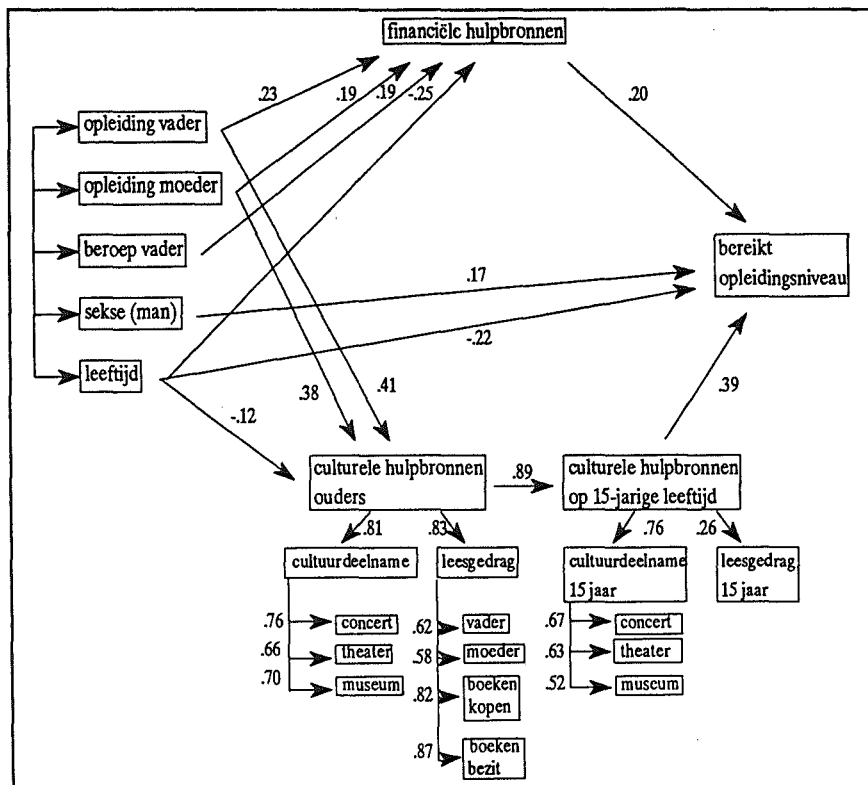
cultureel kapitalisten (De Swaan, 1986) in toenemende mate de algemene spelregels in het onderwijs zijn geworden en zij in toenemende mate 'thuisvoordeel' hebben (Bernstein, 1971; Lareau, 1989).

De Graaf (1986, 1987, 1989) toetste de culturele reproductietheorie voor Nederland in twee verschillende analyses. De eerste (De Graaf (1986, 1987:119-136) betrof twee uit de culturele-reproductietheorie afgeleide hypothesen. De eerste daarvan was de vraag of de invloed van financiële hulpbronnen op het bereikte opleidingsniveau in de loop der tijd inderdaad is afgenomen. De tweede hypothese betrof de verwachting dat de invloed van de culturele hulpbronnen is toegenomen. Deze hypothesen werden getoetst door twee cohorten met elkaar te vergelijken, een cohort dat begon met voortgezet onderwijs voor 1950 en een cohort dat met voortgezet onderwijs begon in of na 1950. De keuze voor dit onderscheid berust op het gegeven dat het onderwijs in Nederland sinds 1950 vrijwel geen substantiële kosten meer kent. Voor de analyse maakte De Graaf gebruik van het Leefsituatieonderzoek 1977. De eerste hypothese werd bevestigd, de tweede niet. De invloed van culturele hulpbronnen was in beide cohorten gelijk.

Tegen deze eerste analyse van De Graaf zijn twee serieuze bezwaren aan te dragen, namelijk: ten eerste zijn de data gebaseerd op een **prospectief** design, waarin respondenten informatie geven over hun actuele culturele en materiële situatie en het opleidingsniveau dat hun kinderen bereikt hebben. Culturele en financiële hulpbronnen van de ouders zijn gemeten op het tijdstip van het interview en verondersteld wordt dat deze de onderwijsloopbaan van de kinderen beïnvloeden op een tijdstip (ver) daarvóór. Omdat culturele en materiële hulpbronnen niet stabiel zijn in de tijd, kunnen de resultaten van de analyses vertekend zijn door meetfouten. Een tweede bezwaar is dat door gebruik te maken van slechts twee cohorten het niet mogelijk was na te gaan in hoeverre er sprake is van langjarige trends in de invloed van materiële en culturele hulpbronnen op het bereikte opleidingsniveau. De keuze voor twee cohorten was noodzaak door de geringe omvang van het gebruikte databestand (N=538).

In een tweede analyse toetste De Graaf (1987: 137-158; 1989) de culturele reproductietheorie op basis van gegevens over 342 inwoners van de stad Utrecht. Ditmaal werd een **retrospectief** design gebruikt, waarin de respondenten informatie over hun ouders en zichzelf geven. Als verklarende (intermediërende) variabelen werden een meting van ouderlijke welstand, het cultureel gedrag van de ouders en het cultureel gedrag van de respondent op 15-jarige leeftijd gebruikt.

Voor de analyses maakte De Graaf gebruik van een lineair structureel model met latente variabelen (zie figuur 1).

Figuur 1: De invloed van culturele en materiële hulpbronnen op het bereikte opleidingsniveau. (Utrecht 1986, gegevens respondenten 25-64 jaar, N=342, niet significante effecten niet ingetekend. Bron: P.M. de Graaf, 1989, p. 153).

De financiële hulpbronnen werden door De Graaf gemeten met behulp van een schaal bestaande uit vier indicatoren. De respondenten werd gevraagd of -toen ze 12 à 15 jaar oud waren- hun ouders (a) een eigen huis hadden, (b) verwarmde slaapkamers hadden, (c) of de respondent een eigen slaapkamer had en (d) naar het buitenland op vakantie gingen. De culturele hulpbronnen van de ouders werden geïndiceerd door deelname aan 'hogere culturele activiteiten' en het leesgedrag van de ouders. Cultuurdeelname betrof de frequentie van concert-, theater- en museumbezoek. Leesgedrag werd gemeten door het aantal boeken dat werd gelezen door de vader en de moeder, het boekenbezit en het aantal boeken dat door de ouders werd gekocht. De culturele kenmerken van de respondenten zelf -toen ze 12 à 15 jaar oud waren- zijn op dezelfde wijze gemeten als die van de ouders, alleen zijn boekenbezit en boeken kopen niet gemeten, omdat ze waarschijnlijk irrelevant zijn op deze leeftijd.

De belangrijkste resultaten van de analyses met dit model waren als volgt:

- De culturele hulpbronnen van de ouders hebben een sterk positief effect op de culturele hulpbronnen van de kinderen (.89), hetgeen erop duidt dat er sprake is van culturele reproductie.
- De opleiding van de vader en moeder en het beroep van de vader bleken geen significante directe invloed te hebben op het bereikte opleidingsniveau, het effect van deze variabelen verloopt geheel via de financiële en culturele hulpbronnen.
- Het effect van de culturele hulpbronnen (.39) op het bereikte opleidingsniveau is groter dan het effect van de financiële hulpbronnen (.20) op het bereikte opleidingsniveau.

De bevindingen in deze tweede analyse van De Graaf behoren tot de meest overtuigende die tot op heden in het voordeel van de culturele-reproductietheorie naar buiten zijn gebracht.

Ook aan deze analyse kleven echter enkele bezwaren. Ten eerste hebben de analyses betrekking op een kleine en lokale steekproef die niet representatief is voor de Nederlandse bevolking. Ten tweede maakte De Graaf geen gebruik van een cohortvergelijking, of een andere techniek waardoor veranderingen in de invloed van materiële en culturele hulpbronnen in de tijd kunnen worden waargenomen. Ten derde maakte De Graaf gebruik van een gecompliceerd en niet goed bij de data passend LISREL-model¹. Voor de materiële hulpbronnen werd in het model gebruik gemaakt van een enkelvoudige index, terwijl voor de culturele hulpbronnen een tweede orde factor-model werd gebruikt. De Graaf vond een veel sterker effect van de culturele hulpbronnen. Dit kan het gevolg zijn van de asymmetrische behandeling van culturele en materiële hulpbronnen. Dit kan leiden tot een overschatting van de effecten van culturele hulpbronnen ten opzichte van de effecten van materiële hulpbronnen (Jagodzinski, 1984).

2 Probleemstellingen en hypothesen

De voorgaande overwegingen met betrekking tot De Graaf's analyses leiden tot onze eerste vraagstelling: In hoeverre houden de hypothesen van de culturele reproductietheorie stand bij schatting van het model met **nieuwe, grotere en meer representatieve data**, waarbij een aantal complicaties van het LISREL-model is verwijderd? Deze replicatie zal plaatsvinden met een groot en representatief databestand (N=1653). Voor de replicatie is getracht zoveel mogelijk dezelfde variabelen te gebruiken als De Graaf². Echter, in plaats van gebruik te maken van een tweede-orde factor-model voor de culturele hulpbronnen, zullen we voor zowel de materiële als de culturele hulpbronnen dezelfde constructie gebruiken. De effecten van beide hulpbronnen op het bereikte opleidingsniveau zullen hierdoor strikt vergelijkbaar zijn.

Onze tweede vraag breidt de analyse uit en bouwt voort op de analyses van De Graaf (1986, 1987) van het LSO77. De vraag is of er **historische verschillen** zijn in de invloed van materiële en culturele hulpbronnen op het bereikte opleidingsniveau. Zoals eerder vermeld, verwachten we op basis van de culturele reproductietheorie een afnemend effect van materiële hulpbronnen en een toenemend effect van de culturele hulpbronnen op het bereikte opleidingsniveau. Of dit zo is, zullen we toetsen door het model te vergelijken voor acht cohorten. Hierdoor is het mogelijk na te gaan of er sprake is van op- of neerwaartse trends in de invloed van materiële en culturele hulpbronnen op het bereikte opleidingsniveau.

Onze derde vraag betreft **verschillen tussen mannen en vrouwen** in de effecten van materiële en culturele hulpbronnen. Hiervoor zullen we het model voor mannen en vrouwen afzonderlijk analyseren. In De Graafs model heeft geslacht (man) een significant effect op het bereikte opleidingsniveau (.17). De Graaf ging echter niet in op mogelijke interactie. In eerder, Amerikaans, onderzoek is wel aandacht besteed aan de relatie tussen materiële en culturele hulpbronnen en geslacht. DiMaggio (1982) ging na in hoeverre er een verschil bestaat in de invloed van een culturele achtergrond op jongens en meisjes op de middelbare school. Hij kwam tot de conclusie dat culturele hulpbronnen voor meisjes van meer belang zijn dan voor jongens. Als verklaring wees hij op het bestaan van sekse-specifieke opvattingen met betrekking tot de taakverdelingen binnen en buiten huishoudens. Van vrouwen wordt verwacht dat ze de huishoudelijke taken verrichten, terwijl mannen carrière maken. Als vrouwen zich al van andere vrouwen willen onderscheiden dan zal dit op het culturele vlak plaats moeten vinden. Dochters zouden daarom ook meer baat ondervinden van ouders met relatief veel culturele hulpbronnen, terwijl zonen meer baat ondervinden van ouders met relatief veel materiële hulpbronnen.

De volgende hypothesen zullen in dit artikel worden getoetst:

- 1a. De invloed van culturele hulpbronnen op het bereikte opleidingsniveau is groter dan die van materiële hulpbronnen.
- 1b. Culturele en materiële hulpbronnen te zamen verklaren de relatie tussen sociale herkomst en bereikt opleidingsniveau volledig.
2. Historisch gezien neemt de invloed van materiële hulpbronnen op het bereikte opleidingsniveau af en van culturele hulpbronnen toe.
3. De relatieve invloed van culturele hulpbronnen op het bereikte opleidingsniveau is voor vrouwen groter dan voor mannen; de relatieve invloed van materiële hulpbronnen op het bereikte opleidingsniveau is voor mannen groter dan voor vrouwen.

3 Methode

3.1 Data

In onze replicatie zullen we gebruik maken van data gebaseerd op een grotere, nationaal representatieve steekproef; de Familie-Enquête Nederlandse Bevolking 1992/93 (Ultee & Ganzeboom, 1993). We beperken ons tot de gegevens over respondenten die ouder zijn dan 24 jaar op het moment van het interview, hetgeen 1653 gevallen overlaat. De Familie-enquête bevat veel items over de materiële en culturele achtergrond van de respondent, hetgeen het mogelijk laat De Graafs operationalisaties nauwkeurig te repliceren.

3.2 Variabelen

De materiële hulpbronnen betreffen kenmerken van de ouderlijke situatie toen de respondent 15 jaar oud was en wordt geïndiceerd met behulp van de volgende variabelen:

- Had respondent eigen of gedeelde slaapkamer op 15-jarige leeftijd?
- Waren de slaapkamers in het ouderlijk huis verwarmd?
- Waren de volgende zaken in ouderlijk huis op 15-jarige leeftijd; telefoon, auto, wasmachine, koelkast, camera, televisie, droogmachine, afwasmachine, open haard, centrale verwarming?
- Materiële situatie ouders in het algemeen op 15-jarige leeftijd, gescoord tussen (1) armoedig en (5) zeer welgesteld.

In tabel 2 zijn de factorladingen van deze indicatoren weergegeven. Deze variabelen bleken samen een goede schaal te vormen (Cronbach's alpha = .86).

De indicatoren voor de culturele hulpbronnen van de ouders zijn:

Bezochten ouders toen de respondent 15 jaar oud was;

- Musea met schilderijen of andere kunst?
- Musea met historische voorwerpen?
- Opera-, of balletvoorstellingen?
- Klassieke concerten?
- Toneel- of cabaretvoorstellingen?

Lazen ouders toen de respondent 15 jaar oud was;

- Literaire poëzie?
- Nederlandse literatuur?
- Vertaalde buitenlandse literatuur?
- Literatuur in een vreemde taal?

De resultaten van een factoranalyse, weergegeven in tabel 2, leiden tot de conclusie dat het hier slechts om één dimensie gaat, anders dan bij De Graaf, die twee dimensies vond, namelijk cultuurdeelname en leesgedrag (Cronbach's alpha = .87)³.

Tabel 2: Factorloadingen culturele en materiële hulpbronnen. Data Familie-enquête Nederlandse bevolking, leeftijd respondenten 25 en ouder, N=1653.

	culturele hulpbronnen	materiële hulpbronnen
Bezoek museum met schilderijen of andere kunst	.79	
Bezoek museum met historische voorwerpen	.69	
Naar opera of ballet	.61	
Naar klassiek concert	.71	
Naar toneel- of cabaret voorstelling	.62	
Literaire poëzie	.69	
Nederlandse literatuur	.75	
Vertaalde buitenlandse literatuur	.76	
Literatuur in vreemde taal	.69	
Eigen slaapkamer of gedeeld		.49
Verwarmde slaapkamers		.76
Telefoon in ouderlijk huis		.73
Auto in ouderlijk huis		.74
Wasmachine in ouderlijk huis		.57
Koelkast in ouderlijk huis		.74
Fototoestel in ouderlijk huis		.62
Televisie in ouderlijk huis		.71
Wasdroger in ouderlijk huis		.39
Afwasmachine in ouderlijk huis		.45
Open haard in ouderlijk huis		.46
Centrale verwarming in ouderlijk huis		.76
Materiële situatie ouders (vroeger)		.60

$r = .31$ (oblique rotatie)

de ongeroteerde eigenwaarden voor de culturele items zijn 4.36 en 1.06, wanneer opera bezoek en theater buiten de analyse worden gelaten, daalt de tweede eigenwaarde naar 0.89.

In modellen met interveniërende variabelen is het noodzakelijk om rekening te houden met het feit dat meetonbetrouwbaarheid tot onderschatting van de indirecte effecten en tot overschatting van de directe effecten leidt. Wanneer men interveniërende variabelen via meerdere indicatoren gemeten heeft, is het mogelijk via een meetmodel op basis van de oorspronkelijke gemeten indicatoren (doorgaans een enkelvoudig factor-model) de invloed van onbetrouwbaarheid te corrigeren. Deze praktijk leidt evenwel vaak tot onbevredigende resultaten. De modellen zijn erg gevoelig voor kleine wijzigingen, omdat aan de verdelingsassumptie van multi-normaliteit niet wordt voldaan, de variabelen zijn veelal scheef verdeeld en dichotoom. Daarnaast blijken er significante residuele correlaties tussen indicatoren te bestaan, zijn de modellen omvangrijk en passen ze slecht bij de data. In onze analyse maken we bij het meetmodel voor culturele en materiële hulpbronnen gebruik van een werkwijze die men de 'empirische split-half' methode zou kunnen noemen, omdat zij de logica volgt die in split-half betrouwheidscoëfficiënten steekt. Bij split-half methoden wordt de meetonbetrouwbaarheid afgelezen aan de correlatie tussen twee delen van een meetinstrument. Bij de door ons gevolgde methode wordt de set beschikbare indicatoren op basis van random toedeling voor elke respondent afzonderlijk in twee delen gesplitst, en vervolgens twee deel-indices berekend

(waarvan de inhoud derhalve op random wijze tussen respondenten verschilt). Deze procedure komt overeen met de logica van Cronbachs betrouwbaarheidscoëfficiënt α , die generaliseert wat de split-half betrouwbaarheid is over alle mogelijke helften van de indicatorenset (Lord & Novick 1968: p. 93). Het toegepaste meetmodel bestaat er vervolgens uit dat deze indices als twee strikt parallelle metingen⁴ worden beschouwd. Op deze manier verkrijgen we een compact model om te corrigeren voor de drukkende werking van toevallige meetfouten (Verschuren, 1991: 512 - 514).

Voor de meting van de achtergrondkenmerken van de respondenten zijn de volgende variabelen gebruikt:

- Opleiding vader, gescoord tussen (1) onvoltooid lager onderwijs en (10) post-doctoraal wetenschappelijk onderwijs.
- Opleiding moeder, op dezelfde manier gemeten.
- Beroep vader, gecodeerd volgens de Ultee-Sixma beroepsprestige-schaal (Sixma & Ultee, 1983).
- Geslacht, met (0) mannen en (1) vrouwen.
- Leeftijd respondent, ouder dan 24 jaar.

De afhankelijke variabele in het model is het bereikte opleidingsniveau van de respondent, gemeten op dezelfde wijze als vaders en moeders opleiding. Voor de respondenten die op het moment van het interview hun opleiding nog niet hadden beëindigd, hebben we gebruik gemaakt van het niveau van de op dat moment gevolgde opleiding.

Voor de analyses van het model zullen we gebruik maken lineair structurele vergelijkingen (LISREL). Om hypothese 2, met betrekking tot trends in de invloed van materiële en culturele hulpbronnen op het bereikte opleidingsniveau te toetsen, zullen we gebruik maken van de multi-groep analyse optie in het programma LISREL 7 (Jöreskog & Sörbom, 1989). Om na te gaan of er daadwerkelijk van een trend sprake is naar een afnemende invloed van materiële hulpbronnen en tegelijkertijd van een toename van de invloed van de culturele hulpbronnen hebben we acht cohorten onderscheiden. We passen hierop een lineaire trendconstructie toe door het gebruik van fantoomvariabelen (Rindskopf, 1984).

Om hypothese 3 te toetsen, die betrekking heeft op verschillen in de invloed van materiële en culturele hulpbronnen tussen mannen en vrouwen, zal het model voor mannen en vrouwen apart worden geanalyseerd. Vervolgens, als er verschillen in de effecten zijn, toetsen we of deze verschillen significant zijn door de twee groepen te vergelijken met behulp van een multi-groep analyse.

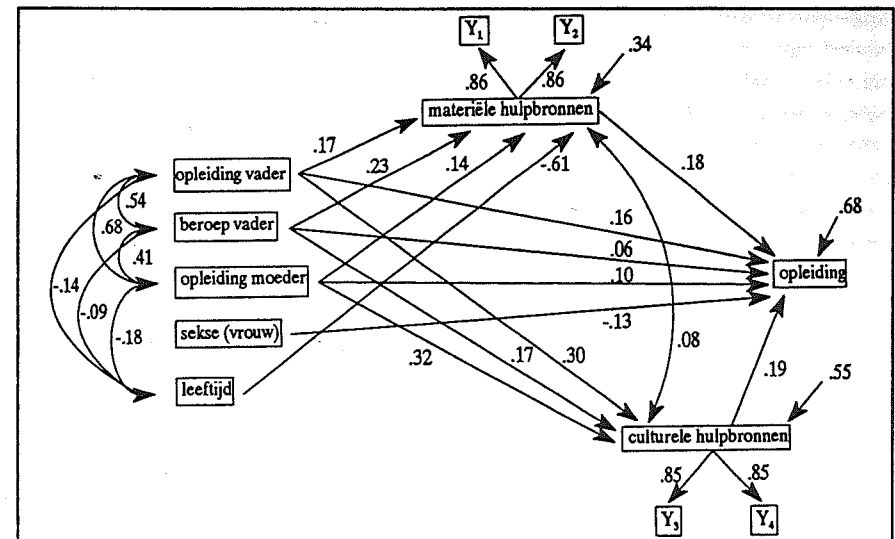
4 Resultaten

4.1 Replicatie

We starten onze analyses met een zo strikt mogelijke replicatie van het model voorgesteld door De Graaf. In de voorgaande paragraaf hebben we de variabelen en indices beschreven die gebruikt zullen worden. Kort samengevat zijn de verschillen tussen De Graafs model en ons model als volgt:

- De culturele hulpbronnen van de respondent op 15-jarige leeftijd zijn niet in ons model opgenomen, deze variabele is niet voorhanden in de Familie-enquête.
- Uit een factoranalyse met de items voor culturele hulpbronnen bleek dat slechts één dimensie onderscheiden kon worden. Het onderscheid tussen leesgedrag en cultuurdeelname wordt in ons model niet gemaakt.
- In tegenstelling tot De Graaf corrigeren wij voor meetonbetrouwbaarheid in beide interveniërende variabelen door gebruik van de empirische split half methode.
- We laten een residuele correlatie toe tussen de materiële en culturele hulpbronnen.

In figuur 3 is het door ons geschatte LISREL-model weergegeven. Hieruit blijkt dat met grotere en nationaal representatieve data een ander resultaat wordt verkregen dan De Graaf had. Ten eerste, de effecten van materiële en culturele hulpbronnen zijn nagenoeg gelijk (.18 en .19). Ten tweede, de overdracht tussen ouders en kinderen verloopt niet geheel via de materiële en culturele hulpbronnen. De opleiding van de vader en de moeder en het beroep van de vader behouden alle een significant direct effect op het bereikte opleidingsniveau van de respondent. En ten slotte, het model heeft een goede fit ($\chi^2 = 13.32$, $df=21$). Het model verklaart 32 procent van de variantie in het bereikte opleidingsniveau.

Figuur 3: De invloed van culturele en materiële hulpbronnen op het bereikte opleidingsniveau, met empirische split half voor beide hulpbronnen. (Familie-enquête, gegevens respondenten 25 jaar en ouder, $N=1653$, niet significante effecten niet ingetekend).

In tabel 4 zijn de indirecte en totale effecten van de onafhankelijke variabelen op het bereikte opleidingsniveau weergegeven. Met name de totale effecten van vaders en moeders opleiding op het bereikte opleidingsniveau (.25 en .19) zijn aanzienlijk hoger dan de directe effecten van deze variabelen (.16 en .10). Voor het grootste deel loopt het effect van deze variabelen via de culturele hulpbronnen (.30 en .32) en in mindere mate via de materiële hulpbronnen (.17 en .14). Dit duidt erop dat de overdracht toch meer naar culturele kenmerken is gedifferentieerd dan naar materiële kenmerken.

Tabel 4: Totale en indirecte effecten van structurele achtergrondkenmerken op het bereikte opleidingsniveau in LISREL model voor de effecten van materiële en culturele hulpbronnen op het bereikte opleidingsniveau; data Familie-enquête, $N=1653$, zie figuur 3).

	indirect effect via materiële hulpbronnen	indirect effect via culturele hulpbronnen	totaal effect op bereikt opleidingsniveau
opleiding vader	.03 (12%)	.06 (24%)	.25 (100%)
beroep vader	.04 (31%)	.03 (23%)	.13 (100%)
opleiding moeder	.03 (16%)	.06 (32%)	.19 (100%)
geslacht	.00 (0%)	.00 (0%)	-.13 (100%)
leeftijd	-.11 (100%)	.00 (0%)	-.11 (100%)

In de vorige paragraaf hebben we reeds een mogelijke oorzaak voor dit verschil in bevindingen genoemd, namelijk dat De Graaf voor de materiële hulpbronnen gebruik maakte van een enkelvoudige index, terwijl hij voor de culturele hulpbronnen gebruik maakte van een tweede orde factor-model, wat tot gevolg kan hebben dat het effect van de culturele hulpbronnen wordt 'opgeblazen' ten koste van het effect van de materiële hulpbronnen. In tabel 5 is een aantal modellen weergegeven waarin de hulpbronnen zowel symmetrisch als asymmetrisch zijn behandeld. Hieruit kan geconcludeerd worden dat het effect van de culturele hulpbronnen bij De Graaf inderdaad was 'opgeblazen' door de asymmetrische behandeling van de beide interveniërende variabelen. Het gebruik van de empirische split half methode leverde ook iets hogere effecten op dan het gebruik van enkelvoudige indices voor beide hulpbronnen.

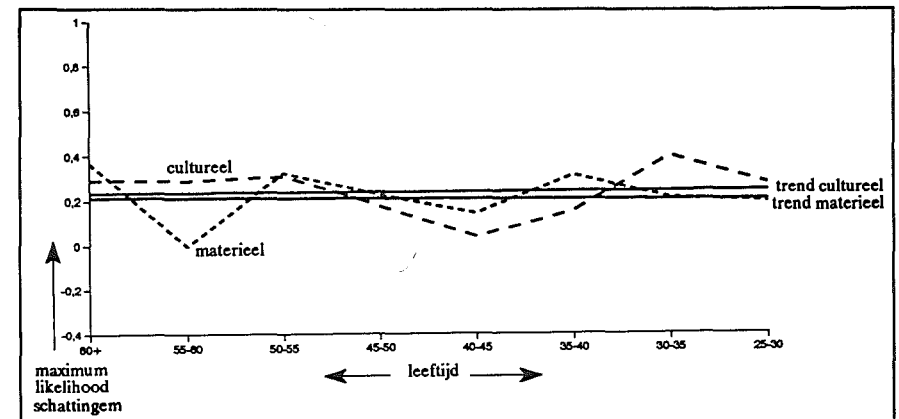
Tabel 5: *Vergelijking van parameterschattingen van de effecten van culturele en materiële hulpbronnen op het bereikte opleidingsniveau voor verschillende modellen.*

		Effect op bereikt opleidingsniveau
A. Model De Graaf (Utrecht86 data).	cultureel	.32
	materieel	.20
B. Model Niehof & Ganzeboom met empirische split half voor beide hulpbronnen (Familie-Enquête data)	cultureel	.19
	materieel	.18
C. Model met indices voor beide hulpbronnen (Familie-enquête data)	cultureel	.15
	materieel	.16
D. Model met tweede-orde factor-analyse voor cultureel en index voor materieel (Familie-enquête data)	cultureel	.21
	materieel	.12

4.2 Trends

Om hypothese 2 over historische trends te toetsen hebben we ons model (zie figuur 2) gespecificeerd voor acht cohorten. Allereerst wordt het model geschat waarin alle parameters zijn gelijkgesteld voor alle cohorten. Vervolgens hebben we een metrische trend gespecificeerd voor het effect van zowel de materiële als de culturele hulpbronnen op het bereikte opleidingsniveau. Er blijken geen significante trends te zijn in de effecten van de beide hulpbronnen op het bereikte opleidingsniveau (de t-waarden van de trends zijn -.221 voor de materiële hulpbronnen en -.228 voor de culturele hulpbronnen). Dit leidt tot de nadere vraag of de parameters als constant te beschouwen zijn over alle cohorten, of dat er sprake is van significante, maar trendloze fluctuaties tussen de cohorten.

Door het model waarin alle parameters tussen de cohorten aan elkaar gelijk zijn gezet te vergelijken met modellen waarin parameters worden vrij gelaten tussen cohorten, kunnen we concluderen dat er geen significante verschillen zijn tussen de parameters. De χ^2 daalt van 201.8 met 176 vrijheidsgraden in het eerste model (parameters gelijk) naar 186.9 met 162 vrijheidsgraden in het model waarin alle parameters zijn vrijgelaten. Het verschil (14.9/14) is niet significant. In figuur 6 zijn de parameterschattingen van beide hulpbronnen op het bereikte opleidingsniveau voor ieder cohort weergegeven, met de (niet significante) trends voor beide hulpbronnen.

Figuur 6: *Trends in de effecten van culturele en materiële hulpbronnen op het bereikte opleidingsniveau (gegevens Familie-enquête, N=1653).*

4.3 Sekseverschillen?

Om hypothese 3 over sekseverschillen, ontleend aan DiMaggio (1982) te toetsen zullen we eerst ons model apart voor mannen en vrouwen schatten. In tabel 7a en 7b zijn de parameterschattingen voor mannen en vrouwen weergegeven. Onze grootste belangstelling gaat uit naar de effecten van de materiële en culturele hulpbronnen op het bereikte opleidingsniveau. Het effect van de culturele hulpbronnen op het bereikte opleidingsniveau is voor vrouwen (.24) hoger dan voor mannen (.15), hetgeen in overeenstemming is met DiMaggio's hypothese. Echter, voor mannen is het effect van materiële hulpbronnen op het opleidingsniveau .21, terwijl dit voor vrouwen .25 is, hetgeen in strijd is met de hypothese. De tabellen laten zien dat er meer verschillen in de effecten tussen mannen en vrouwen zijn: onder meer is de relatie tussen leeftijd en opleidingsniveau voor vrouwen niet significant negatief (-.03), terwijl dit effect voor mannen .10 bedraagt, dit komt doordat het model materiële hulpbronnen constant houdt.

Tabel 7a: Parameter schattingen LISREL model voor de effecten van materiële en culturele hulpbronnen op het bereikte opleidingsniveau; data Familie-enquête, mannen ($\chi^2=29.06$ $df=15$).

mannen 25 jaar en ouder (N=831)	materiële hulpbronnen	culturele hulpbronnen	bereikt opleidingsniveau
materiële hulpbronnen			.21
culturele hulpbronnen			.15
opleiding vader	.17	.38	.14
beroep vader	.24	.09	.09
opleiding moeder	.11	.13	.13
leeftijd	-.60	.03 ^{ns}	.10

Tabel 7b: Parameter schattingen LISREL model voor de effecten van materiële en culturele hulpbronnen op het bereikte opleidingsniveau; data Familie-enquête, vrouwen ($\chi^2=17.14$ $df=15$).

vrouwen 25 jaar en ouder (N=822)	materiële hulpbronnen	culturele hulpbronnen	bereikt opleidingsniveau
materiële hulpbronnen			.25
culturele hulpbronnen			.24
opleiding vader	.17	.20	.19
beroep vader	.24	.17	.02 ^{ns}
opleiding moeder	.16	.44	.05 ^{ns}
leeftijd	-.63	.03 ^{ns}	-.03 ^{ns}

We hebben gebruik gemaakt van een multi-groep analyse, om na te gaan of de gevonden verschillen tussen mannen en vrouwen ook statistisch significant zijn. Het model waarin alle effecten voor mannen en vrouwen zijn gelijkgesteld heeft een χ^2 van 61.9 met 50 vrijheidsgraden ($p=.121$). Vervolgens hebben we het effect van leeftijd op het bereikte opleidingsniveau vrijgelaten, hetgeen nog resulteert in een significante verbetering van de χ^2 naar 49.2 met 49 vrijheidsgraden ($p>.05$). Dit blijkt het enige effect te zijn dat significant verschilt tussen mannen en vrouwen. Wanneer leeftijd constant wordt gehouden voor mannen en vrouwen, is er géén verschil in het effect van culturele en materiële hulpbronnen⁵.

5 Conclusies en discussie

We begonnen onze analyses met een replicatie van een model, voorgesteld door De Graaf (1987, 1989), voor de bepaling van de invloed van materiële en culturele hulpbronnen op iemands bereikte opleidingsniveau. Schatting van het door De Graaf gebruikte model met nieuwe, grotere en meer representatieve data, waarbij een aantal complicaties van De Graafs LISREL-model is verwijderd, leidde tot de conclusie dat onze eerste hypothese, ontleend aan De Graaf, niet bevestigd wordt.

De effecten van materiële en culturele hulpbronnen op verworven opleiding zijn vrijwel gelijk. Voorts gaan er nog steeds vrij grote directe invloeden uit van de achtergrondkenmerken op het bereikte opleidingsniveau van de respondent. Beide resultaten contrasteren met de resultaten van De Graaf. Ook hadden de achtergrondkenmerken (opleiding vader, opleiding moeder, beroep vader) in De Graafs model geen directe invloed meer op iemands bereikte opleidingsniveau, maar werden deze volledig verklaard door de beide hulpbronnen. De culturele hulpbronnen hebben echter wel een groter aandeel in de reproductie van onderwijskansen.

Een verklaring voor de verschillende uitkomsten wat betreft de effecten van culturele en materiële hulpbronnen is dat De Graaf gebruik maakte van een tweede-orde factor-model voor de culturele hulpbronnen en van een enkelvoudige index voor de materiële hulpbronnen. In ons model zijn beide hulpbronnen symmetrisch behandeld en is een index gebruikt. Een nadere analyse liet zien dat ook in onze data het effect van de materiële hulpbronnen afneemt als we de interveniërende variabelen verschillend behandelen.

De tweede hypothese betrof de verwachting dat de invloed van materiële hulpbronnen historisch gezien daalt, terwijl de invloed van culturele hulpbronnen toeneemt. Om deze hypothese te toetsen definieerden we acht cohorten en specificeerden we metrische trends. Er bleken voor geen van beide hulpbronnen significante trends te bestaan in hun invloed op het opleidingsniveau. Dit resultaat weerlegt één van de centrale hypothesen van de culturele reproductietheorie, namelijk dat de invloed van materiële hulpbronnen op het bereikte opleidingsniveau afneemt, terwijl dat van de culturele hulpbronnen toeneemt. De invloed van culturele en materiële hulpbronnen is de afgelopen decennia in Nederland, volgens onze gegevens, niet veranderd.

Vervolgens hebben we hypothese 3 getoetst met betrekking tot verschillen tussen mannen en vrouwen. Deze betrof de verwachting dat het effect van culturele hulpbronnen voor vrouwen sterker is dan voor mannen, terwijl het effect van materiële hulpbronnen voor mannen sterker is dan voor vrouwen. Door ons model voor mannen en vrouwen apart te analyseren kwamen we tot de conclusie dat de effecten van beide hulpbronnen voor vrouwen en mannen niet significant van elkaar verschillen.

Deze resultaten laten duidelijk zien dat voor een belangrijk deel de culturele reproductietheorie in Nederland niet opgaat. Dit is, ook al kon géén van onze hypothesen bevestigd worden, een belangrijk resultaat. Een eerste reden voor het niet opgaan van de culturele reproductietheorie in Nederland kan gevonden worden in het feit dat Bourdieu's analyses provinciaal zijn en slechts een beschrijving zijn van idiosyncratische omstandigheden in het moderne Frankrijk (Hoffman, 1986). Het is dan ook zeer interessant om te zien of dezelfde resultaten verkregen worden in andere westerse landen als dezelfde analyses worden gebruikt. Ten tweede kan het gebruik van andere operationalisaties voor culturele hulpbronnen, die meer in verband staan met de schoolcultuur, tot een betere interpretatie leiden. Het is de vraag in hoeverre het bezoeken van klassieke concerten, theater, musea en het lezen

van boeken nog steeds een wezenlijke bijdrage leveren aan de ontwikkeling van vaardigheden die nodig zijn op school. Kenmerken van de ouders die misschien meer aansluiten bij de schoolcultuur zijn bijvoorbeeld: het taalgebruik van de ouders, het lezen van kranten, het in staat zijn hun kinderen te helpen met huiswerk, etcetera. Misschien zijn zulke vaardigheden belangrijker voor het schoolsucces van kinderen dan concertbezoek of gedichten lezen.

Noten

1. De Graaf rapporteerde een χ^2 van 289 bij 100 vrijheidsgraden.
2. Omdat in de Familie-Enquête geen informatie voorhanden is over de culturele hulpbronnen van de respondent op 15 jarige leeftijd, maar op 20 jarige leeftijd, is besloten één van De Graaf's geneste modellen te analyseren (De Graaf, 1989 p.51) Het betreft model 4, die hetzelfde is als het volledige model, maar met alleen de culturele hulpbronnen van de ouders. Dit heeft geen grote gevolgen voor de effecten in het model. 'The exact modeling of all indicators for cultural resources does not seem to have strong implications for the model parameters' (De Graaf, 1989 p.52).
3. Voor de schaal met materiële hulpbronnen is de omega .858 en voor de schaal met de culturele hulpbronnen is de omega .899 (Carmines & Zeller, 1979).
4. Dat wil zeggen dat factorladingen (λ_y) en residuele varianties (ϵ) van de beide indicatoren aan elkaar gelijk gesteld kunnen worden. De empirische split-half methode vergt daarom dezelfde hoeveelheid vrijheidsgraden als een model met een enkelvoudige meting.
5. Wanneer het effect van materiële hulpbronnen op het bereikte opleidingsniveau wordt vrijgelaten verbetert de χ^2 met 0.02. Voor de culturele hulpbronnen verbetert de χ^2 in dat geval met 1.40, hetgeen niet significant is.

Literatuur

- Bernstein, B. 1971
Class, codes and control (vol. III). London: Routledge & Kegan Paul.
- Blau, P.M & O.D. Duncan 1967
The American Occupational Structure. New York: John Wiley.
- Bourdieu, P. & J.C. Passeron 1979 [1964]
The inheritors: French students and their relation to culture. Chicago: University of Chicago Press.
- Bourdieu, P., & J.C. Passeron 1977 [1970]
Reproduction in education, society and culture. London: Sage.

- Bourdieu, P. 1979 [1984]
Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste. Translated by R. Nice. London: Routledge and Kegan Paul.
- Carmines, E.G. & R.A. Zeller 1979
Reliability and validity assessment. Sage University Paper 17.
- Centraal Bureau voor Statistiek 1978
De leefsituatie van de Nederlandse bevolking (deel 1, kerncijfers). Den Haag: Staatsuitgeverij.
- DiMaggio, P. 1982
 'Cultural capital and school success: the impact of status culture participation on the grades of U.S. high school students'. *American Sociological Review* 47: 189-201.
- Ganzeboom, H.B.G. 1984
Cultuur en informatieverwerking (dissertatie): Utrecht.
- Ganzeboom, H.B.G., P.M de Graaf & P. Robert 1990
 'Reproduction theory on socialist ground: intergenerational transmission of inequalities in Hungary'. *Research in Social Stratification and Social Mobility* 9: 79-104.
- Graaf, P.M. de 1986
 'The impact of financial and cultural resources on educational attainment in The Netherlands'. *Sociology of Education* 59: 237-246.
- Graaf, P.M. de 1987
De invloed van financiële en culturele hulpbronnen in onderwijsloopbanen. Nijmegen: Instituut voor Toegepaste Sociologie (dissertatie RUU).
- Graaf, P.M. de 1989
 'Cultural reproduction and educational stratification' In: *Educational opportunities in the welfare state; longitudinal studies in educational- and occupational attainment in the Netherlands*, Bakker, Dronkers, Meynen (Eds.) 39-57 Nijmegen: ITS.
- Hoffman, S. 1986
 'Monsieur Taste'. *New York Review* April 10: 45-48.
- Jager, H. de 1967
Cultuuroverdracht en concertbezoek. Leiden: Stenfert Kroese.
- Jagodzinski, W. 1984
 'Wie transformiert man Labile In Stabile RELationen?: Zur Persistenz postmaterialistischer Wertorientierungen'. *Zeitschrift für Soziologie* 13: 225-242.
- Jöreskog, K & D. Sörbom 1989
LISREL 7. Mooresville, Indiana: Scientific Software.
- Kerr, C. et.al. 1960
Industrialism and industrial man. Cambridge: Harvard University Press.

- Knulst, W.P. 1989
'Van vaudeville tot video'. *Sociale en Culturele Studies*, 12: Rijswijk: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Lamont, M. & A. Lareau 1988
'Cultural capital: allusions, gaps, and glissandos in recent theoretical developments.' *Sociological Theory* 63: 153-168.
- Lareau, A. 1987
'Social class and family-school relationships: the importance of cultural capital.' *Sociology of Education* 56: 73-85.
- Lord, F.M. & M.R. Novick 1968
Statistical theories of mental test scores. Reading, Mass: Addison-Wesley.
- Ranshuysen, L. & H. Ganzeboom 1993
Cultuureducatie en Cultuurparticipatie: Opzet en effecten van de kunstijkuren en de muziekluisterlessen in het Amsterdams primair onderwijs. Rijswijk: Ministerie van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur.
- Rindskopf, D. 1984
'Using phantom and imaginary variables to parameterize constraints in linear structural models'. *Psychometrika*, 49: 37-47.
- Robinson, R. & M. Garnier 1985
'Class reproduction among men and women in France: reproduction theory on its home ground.' *American Journal of Sociology* 91: 159-177.
- Sixma, H & W.C. Ultee 1984
'An occupational prestige scale for the Netherlands in the eighties.' In: *Social stratification and mobility in the Netherlands*, Bakker, Dronkers, Ganzeboom (Eds.) 360-382 Amsterdam: SISWO.
- Swaan, A. de 1986
Kwaliteit is klasse. Amsterdam: Bakker.
- Ultee, W.C. & H.B.G. Ganzeboom 1992
Familie-enquête Nederlandse bevolking 1992/93. (databestand) Nijmegen: Vakgroep Sociologie Katholieke Universiteit.
- Verschuren, P.J.M. 1991
Structurele modellen tussen theorie en praktijk. Utrecht: Het Spectrum.

BIJLAGE A

Correlaties LISREL model schatting invloed van materiële en culturele hulpbronnen op het bereikte opleidingsniveau (N=1653).

1	1.000										
2	0.729	1.000									
3	0.326	0.300	1.000								
4	0.323	0.289	0.729	1.000							
5	0.367	0.348	0.383	0.394	1.000						
6	0.411	0.393	0.517	0.520	0.467	1.000					
7	0.402	0.376	0.511	0.503	0.434	0.678	1.000				
8	0.370	0.377	0.391	0.397	0.359	0.542	0.407	1.000			
9	0.006	0.014	0.020	0.016	-0.119	0.007	-0.003	0.028	1.000		
10	-0.576	-0.586	-0.066	-0.076	-0.174	-0.135	-0.176	-0.092	-0.033	1.000	

- 1 = materiële hulpbronnen 1
2 = materiële hulpbronnen 2
3 = culturele hulpbronnen 1
4 = culturele hulpbronnen 2
5 = opleiding
6 = vaders opleiding
7 = moeders opleiding
8 = vaders beroep
9 = geslacht (vrouw)
10 = leeftijd

Correlaties vrouwen (N=822).

1	1.000										
2	0.712	1.000									
3	0.335	0.325	1.000								
4	0.320	0.333	0.769	1.000							
5	0.429	0.419	0.432	0.447	1.000						
6	0.410	0.408	0.505	0.505	0.496	1.000					
7	0.424	0.411	0.565	0.546	0.464	0.666	1.000				
8	0.354	0.377	0.366	0.421	0.356	0.523	0.411	1.000			
9*	-0.572	-0.607	-0.081	-0.077	-0.262	-0.131	-0.194	-0.062	1.000		

- * 9 = leeftijd

Correlaties mannen (N=831).

1	1.000									
2	0.724	1.000								
3	0.340	0.321	1.000							
4	0.287	0.281	0.747	1.000						
5	0.295	0.331	0.342	0.406	1.000					
6	0.392	0.403	0.523	0.560	0.458	1.000				
7	0.341	0.374	0.467	0.484	0.416	0.696	1.000			
8	0.396	0.373	0.418	0.409	0.378	0.566	0.406	1.000		
9*	-0.557	-0.586	-0.086	-0.056	-0.107	-0.144	-0.161	-0.124	1.000	

*9 = leeftijd

Correlaties cohorten.

cohort 1 (25-30, N=193)

1	1.000									
2	0.580	1.000								
3	0.197	0.387	1.000							
4	0.254	0.362	0.729	1.000						
5	0.366	0.329	0.434	0.395	1.000					
6	0.271	0.301	0.461	0.312	0.439	1.000				
7	0.105	0.242	0.496	0.375	0.319	0.572	1.000			
8	0.305	0.338	0.386	0.472	0.323	0.493	0.237	1.000		
9*	0.035	0.035	-0.097	-0.056	-0.274	-0.061	-0.179	0.154	1.000	

*9 = geslacht (vrouw)

cohort 2 (30-35, N=277)

1	1.000									
2	0.600	1.000								
3	0.308	0.338	1.000							
4	0.388	0.397	0.821	1.000						
5	0.352	0.312	0.536	0.553	1.000					
6	0.425	0.369	0.521	0.546	0.730	1.000				
7	0.374	0.307	0.529	0.539	0.555	0.713	1.000			
8	0.392	0.325	0.440	0.412	0.421	0.507	0.473	1.000		
9*	0.013	-0.068	-0.007	0.006	-0.056	0.049	0.036	-0.014	1.000	

*9 = geslacht (vrouw)

cohort 3 (35-40, N=273)

1	1.000									
2	0.564	1.000								
3	0.331	0.367	1.000							
4	0.333	0.434	0.800	1.000						
5	0.351	0.294	0.410	0.414	1.000					
6	0.337	0.412	0.448	0.533	0.410	1.000				
7	0.454	0.373	0.472	0.479	0.401	0.736	1.000			
8	0.508	0.509	0.347	0.346	0.240	0.429	0.234	1.000		
9*	0.057	0.056	0.008	0.006	-0.165	0.088	0.020	0.047	1.000	

*9 = geslacht (vrouw)

cohort 4 (40-45, N=250)

1	1.000									
2	0.596	1.000								
3	0.290	0.392	1.000							
4	0.316	0.414	0.722	1.000						
5	0.374	0.325	0.368	0.366	1.000					
6	0.406	0.444	0.440	0.511	0.487	1.000				
7	0.303	0.337	0.389	0.379	0.424	0.651	1.000			
8	0.408	0.432	0.433	0.500	0.383	0.550	0.420	1.000		
9*	-0.031	-0.130	0.018	0.009	-0.186	-0.079	-0.086	0.067	1.000	

*9 = geslacht (vrouw)

cohort 5 (45-50, N=220)

1	1.000									
2	0.672	1.000								
3	0.401	0.395	1.000							
4	0.359	0.390	0.722	1.000						
5	0.294	0.317	0.331	0.401	1.000					
6	0.425	0.380	0.580	0.633	0.489	1.000				
7	0.270	0.293	0.486	0.553	0.478	0.688	1.000			
8	0.422	0.392	0.390	0.478	0.471	0.601	0.450	1.000		
9*	-0.004	0.020	0.038	0.067	-0.144	0.075	0.054	0.006	1.000	

*9 = geslacht (vrouw)

cohort 6 (50-55, N=173)

1	1.000								
2	0.610	1.000							
3	0.344	0.388	1.000						
4	0.335	0.300	0.737	1.000					
5	0.343	0.366	0.422	0.300	1.000				
6	0.426	0.426	0.493	0.504	0.443	1.000			
7	0.417	0.387	0.533	0.543	0.412	0.651	1.000		
8	0.319	0.385	0.392	0.364	0.345	0.511	0.426	1.000	
9*	-0.073	-0.051	-0.043	-0.033	-0.101	-0.024	-0.053	0.041	1.000

* 9 = geslacht (vrouw)

cohort 7 (55-60, N=146)

1	1.000								
2	0.575	1.000							
3	0.323	0.341	1.000						
4	0.342	0.351	0.740	1.000					
5	0.324	0.325	0.429	0.466	1.000				
6	0.445	0.425	0.464	0.529	0.412	1.000			
7	0.427	0.471	0.537	0.580	0.454	0.667	1.000		
8	0.400	0.398	0.358	0.357	0.295	0.587	0.424	1.000	
9*	0.053	0.059	0.085	-0.012	-0.049	0.011	0.032	0.018	1.000

* 9 = geslacht (vrouw)

cohort 8 (60 en ouder, N=121)

1	1.000								
2	0.494	1.000							
3	0.230	0.243	1.000						
4	0.219	0.205	0.737	1.000					
5	0.269	0.178	0.323	0.317	1.000				
6	0.369	0.377	0.560	0.573	0.349	1.000			
7	0.249	0.342	0.586	0.512	0.296	0.667	1.000		
8	0.369	0.349	0.338	0.322	0.300	0.510	0.309	1.000	
9*	0.019	0.000	0.019	0.049	-0.043	-0.043	0.013	-0.062	1.000

* 9 = geslacht (vrouw)

PARTNERKEUZE IN NEDERLAND: TRENDS IN HERKOMST- EN OPLEIDINGSHOMOGAMIE TUSSEN 1947 EN 1992

W. Uunk en W. Ultee*

Summary

Partner selection in the Netherlands: trends in homogamy of social origin and education between 1947 and 1992

This article focuses on trends in educational homogamy and homogamy of social origin for the Netherlands between 1947 and 1992. Contrary to former research on (bivariate) educational homogamy for this country, we use multivariate models for both spouses' educations and spouses' social origins. We do this because (bivariate) educational homogamy may be a by-product of homogamy of social origin and may consequently yield biased parameters. Using data on married couples from the Nijmegen Family Survey 1992-1993, we show that bivariate homogamy of social origin decreased between 1947 and 1992, while educational homogamy fluctuated. On average, these conclusions do not differ when multivariate models for homogamy are applied. More specific investigation reveals interesting differences, though. For example, the linearly declining trend in bivariate homogamy of social origin appears to be an abrupt change in multivariate homogamy at the beginning of the 70s. These findings underline the use of multivariate models in research on marital homogamy.

1 Inleiding en probleemstellingen

De voortschrijdende technologische ontwikkeling en toenemende democratisering hebben in Nederland voor een groot aantal levensgebieden gevolgen gehad. Zo zijn mensen op de arbeidsmarkt mobieler geworden, is het onderwijs enorm in schaal vergroot, zijn mensen naar de steden getrokken en zijn er allerlei voorzieningen getroffen die de verzorgingsstaat hebben doen ontstaan. Volgens sommige sociologen zou deze modernisering van de samenleving ook gevolgen hebben voor zulke intieme beslissingen als het kiezen van een partner (Goode, 1964; Shorter, 1975).

* Beide auteurs zijn verbonden aan de vakgroep Sociologie van de Katholieke Universiteit te Nijmegen. De eerste auteur is werkzaam als OIO op het project 'Multivariate homogamie- en mobiliteitsanalyse' (NWO-510-79-301). De tweede auteur is hoogleraar sociologie. Onze dank gaat uit naar Harry Ganzeboom, Matthijs Kalmijn, Ariana Need en Jeroen Smits voor commentaar op eerdere versies van dit paper.